

A. V. Romanova, A. N. Mireeva, P. P. Baraşkov, Vzaimovliyanie evenkiyskogo i yakutskogo yazıkov. Leningrad 1975. 211 s.

Stanislaw Kaluzyński 1961'de *Mongolische Elemente in der jakutischen Sprache* (Warszawa 1961) adlı bir eser yaymıştı. Bu eserde yazar, Yakutçada kullanılan Moğolca alıntıları toplamış, Türk ve Moğol dilleri bakımından değerlendirmişti. Kaluzyński'nin bu eseri, Yakutçanın Moğol dilinin ağır ve sürekli baskısı altında kaldığını ortaya çıkarmıştı. Yakutça Moğol dilinden yalnız birçok alıntılar yapmakla kalmayarak birçok ekler de almıştı.

Yakutçanın söz dağarcığında Moğolcadan gelen alıntılar yanında Tunguz kökenli sözlerin de büyük bir yer tuttuğunu biliyoruz. Ancak, bugüne değin bu yolda özel bir çalışma yapılmamıştı. İşte bu durumu göz önüne alan A. V. Romanova, A. N. Mireeva ve P. P. Baraşkov, bu yazımızda üzerinde durmak istediğimiz ortak çalışmalarında, Evenki (Tunguz) ve Yakut dilleri arasındaki ilişkileri gözden geçiriyorlar.

Giriş bölümünde (13-14. s.) belirtildiği gibi, Yakut dilinin Yakut topraklarında yaşayan Evenkilerin dillerine yaptığı etkiyi A. V. Romanova (I ve II. bölüm) ve A. N. Mireeva (III ve IV. bölüm) araştırmışlardır. Yazarlar, bu bölümleri yazarlarken daha çok Evenki yerleşmelerinde yapılan *dialectologique* çalışmalarda toplanan bilgi ve gereçlerden yararlanmışlardır.

Evenki dilinin Yakutçaya yaptığı etki konusunu P. P. Baraşkov işlemiştir. Yazar, eski *dialectologique* gereçleri kullandığı gibi, 1967'de özel olarak topladığı verileri de değerlendirmiştir.

Kitabın girişini A. N. Mireeva ve P. P. Baraşkov yazmışlardır. Bu yolda yapılan çalışmaları tarihî bir özet olarak toplayan bölüm de onların kaleminden çıkmıştır.

Kitabın sonunda birtakım ekler verilmiştir. Bu eklerde Yakut yazı dilinde geçen Evenki kökenli sözler yanında Yakut ağızlarında kullanılan Evenkilerden geçme alıntılar da toplanmıştır. Son olarak da Yakut topraklarında yaşayan Evenkilerin ağızlarında geçen alıntılar sıralanmıştır.

Bu eklerde geçen birkaç veriye değinelim.

Yazarlar, Yakutçada kokarcaya verilen *soloŋdo*, *soloŋo* adının Evenki dilinden (*solonggo*) alındığını bildiriyorlar (165. s.). Kaluzyński, yukarıda saydığımız eserinde (95. s.), Yakutça *soloŋko*, *soloŋdo* biçimlerinin Moğolcadan geldiğini yazmıştı. Kitabın sonundaki yayınlar listesine göre, yazarlar Kaluzyński'nin eserini kullanmışlardır. Ancak, bu maddede her nedense onun bu yoldaki gözlemini göz önüne almamışlardır.

Yakut ağızlarında geçen Evenki alıntıları arasında *dalda* 'rüzgâr, güneş ve yağmurdan korunmak üzere yapılmış yer' biçimi geçiyor (168. s.). Yazarlara göre, Yakutlar *dalda* biçimini Evenkilerden almışlardır (*dalga* 'yük denklerini korumak için kullanılan örtü').

Bizim inancımıza göre, bu birleştirme daha uzun tartışmaya değer bir birleştirmedir. Kaluzyński (53.s.) Yakutça *dalda* 'kalkan (avcıların yabanî hayvanlara fark edilmeden daha yaklaşmak için kullandıkları özel bir düzen)' biçiminin Moğolca bir alıntı olduğunu yazmıştı (*dalda* 'pusu, sığınak, siper; gizli' < : *dal* 'dam, çatı, sığınak'). Kaluzyński bu maddede Eski Türkçe *yaş-* 'gizlenmek' kökünü de vermişti. Anadolu'da da buna benzer ilginç bir biçim kullanıldığı Kaluzyński'nin gözünden kaçmıştır: *dalda*, *dulda* 'yağmur, güneş ve rüzgârın etki yapmadığı gizli, kuytu yer'. Anadolu ağızlarında *daldalık*, *duldalık*, *daldalanmak*, *duldalanmak* gibi birtakım türevler yaygın olarak geçer. Türk diyalektlerinde de buna benzer birtakım veriler kullanılır: Türkmence *dalda* (ve *daldav*) 'yardım, himaye, arka, dayanç'; Kırgızca *dalda* 'himaye, saklama, koruma, sığınak'.

Bu verilere göre, Yakutça *dalda* biçiminin Evenki dilinden gelme bir alıntı olduğu yolundaki savın düzeltilmesi gerekir.

Evenki ağızlarında geçen Yakutça alıntılara gelince: *ayan* 'yol' (179. s.) biçimi Yakutçada da 'yol' olarak kullanıldığı gibi, Moğolcada da geçer (Moğolca *ayan* 'yol, av') (Kaluzyński 130. s.).

Evenki ağızlarında kullanılan *balamat* 'umutsuz' biçimi Yakutça *balamat*'la birleştirilebilir (181. s.), Ancak, Kaluzyński'nin bildirdiği gibi (41. s.), Yakutça *balamat* 'deli, düşüncesiz' Moğolca bir alıntıdır.

Bunun gibi, 'ot yığını' olarak kullanılan *bugul*'u da Yakutça *bugul*'la birleştirmek kolaydır. Ancak, Yakutça *bugul*'un Türk diyalektlerinde kullanılan karşılıklarını da göz önünde tutmak gerekir: *puğul* (> *pül*), *muğul*...

Evenki ağızlarında 'suç' olarak geçen *buruy* da Yakutça bir alıntıdır, yazarların belirttiği gibi (183. s.). Ancak, Yakutça *buruy* da Moğolcadan alınmıştır (*buruğu* 'borç') (Kaluzýnski 38. s.).

Evenki ağızlarında 'uçsuz bucaksız su alanı' anlamına gelen *dalay*'-in Yakutçadan alındığı açıktır (184. s.). Ancak, Yakutça *dalay* 'göl, deniz' de Moğolca *dalay*'dan alınmıştır (Kaluzýnski 36. s.).

Evenki ağızlarında kullanılan *ilä* 'açıkça' da Yakutça bir alıntıdır (186. s.). Yalnız, Yakutça *ilä*'nin de Moğolcadan geldiği açıktır (Kaluzýnski 21, 110-111. s.).

Evenki ağızlarında 'dazlak' olarak geçen *taragay* da Yakutçadan alınmıştır (200. s.). Ancak, Yakutçada kullanılan *taragay* biçimi Moğolca bir alıntıdır (Kaluzýnski 42, 77. s.).

Son olarak, *uduğan* 'kadın kam' biçimi Yakutça *udağan*'dan alınmıştır (203. s.). Yakutçada da 'kadın kam, büyücü' olarak kullanılan *udağan* ise Moğolca bir alıntıdır (Kaluzýnski 44, 52. s.).

Çavaşça gibi, Yakutçanın da Türk diyalektleri arasında özel bir yer tuttuğunu biliyoruz. Bu bakımdan Türk dili alanında Yakutçaya da büyük bir ağırlık vermek gerekir. Ancak, yurdumuzda olduğu gibi, Avrupa bilim çevrelerinde de Yakutça üzerinde yapılan çalışmalar azdır. A. V. Romanova, A. N. Mireeva ve P. P. Baraşkov'a borçlu olduğumuz bu ortak eser, bu yolda yeni ve değerli bir katkıdır.

Hasan Eren